

OKU TEFEKKÜR ET TEFEKKÜR ET OKU

OTTO

OTTO 40

© MAK GRUP MEDYA PRO. REK. YAY. A.Ş.

MEHMET GÖRMEZ KİTAPLIĞI 02

Hadis İliminin Temel Meseleleri

Mehmet Görmez

Son Okuma: Mehmet Aknar

Redaksiyon: Ahmet Dursun Karaca

Grafik Tasarım: Nurullah Özbay

Uygulama: TAVOOS

Baskı: Ayrıntı Basımevi Ankara - Sertifika No: 13987

1-2. Baskılar: 2014 (Ciltli)

3. Baskı: Ağustos 2017 (Ciltli)

4. Baskı: Ekim 2018 (Karton Kapak)

Sertifika No: 33205

ISBN 978-605-2300-77-0

İletişim Adresleri

Cinnah Cd. Kırkpınar Sk. 5/4

06690 Çankaya Ankara

tel.-faks: 0312. 439 01 69

www.ottoyayin.com

otto@ottoyayin.com

facebook.com/otto.yayinlari

twitter.com/ottoyayin

HADİS İLMİNİN
TEMEL MESELELERİ

MEHMET GÖRMEZ

OTTO

MEHMET GÖRMEZ

Nizip-Gaziantep'te doğdu (1959). İlk öğrenimini Nizip'te, orta öğrenimini Gaziantep İmam-Hatip Lisesi'nde tamamladı. Yüksek öğrenimini Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde yaptı (1983). Kahire Üniversitesi'nde inceleme ve araştırmalarda bulundu (1988). *Musa Carullah Bigiyef, Hayatı, Fikirleri ve Eserleri* adlı tez ile yüksek lisansını tamamladı (1990). *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu* adlı teziyle doktoraasını bitirdi (1994). Doktora çalışması, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Birincilik Ödülü'nü kazandı (1996). Ahmet Yesevi Üniversitesi İlahiyat Fakültesinde dersler verdi (1995-1997). Anadolu Üniversitesi İlahiyat önlisans programının hazırlanmasında görev aldı. İnceleme ve araştırmalar yapmak üzere İngiltere'de bulundu (1997-1998). Yardımcı doçent (1998), ardından doçent oldu (1999). Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde dersler verdi (2001-2003). Diyanet İşleri Başkan Yardımcılığı görevine getirildi (2003). Diyanet İşleri Başkanlığı'na atandı (2010) ve aynı görevden emekli oldu (2017). Evli ve üç çocuk babası olup Arapça ve İngilizce bilmektedir. Yazarın yayımlanmış birçok makalesi vardır. Bazı telif eserleri şunlardır: *Musa Carullah Bigiyef, Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu, Hadis İlminin Temel Meseleleri, Kalbin Erbaini, Gazâli'de Sünnet, Hadis ve Yorum*. Ayrıca, Muhammed Ebû Şehbe'den *Sünnet Müdafası*, Musa Carullah'tan *Kitâbu's-Sunne ve Hatun* adlı kitapları çevirmiştir.

İÇİNDEKİLER

BİRİNCİ BÖLÜM

SÜNNET VE HADİS KAVRAMLARI	13
1. Sünnet ve Hadisin Sözlük Anlamları	14
1.1. Sünnet	14
1.1.1. Orijinallik/Özgünlük	16
1.1.2. Süreklilik	16
1.1.3. Bilinçlilik	16
1.1.4. Olumluluk	16
1.1.5. Örneklik	17
1.1.6. Doğruluk	17
1.1.7. Mutedillik (Orta Yol)	17
1.1.8. Kuralsallık	17
1.2. Hadis	18
2. Sünnet ve Hadis'in Kur'an'daki Anlamları	19
3. Hz. Peygamber'in Dilinde Sünnet ve Hadis Kavramları	20
4. Sünnet ve Hadisin İstılah Anlamları	22
5. Sünnet ve Hadis Kavramları Arasındaki İlişki	26

İKİNCİ BÖLÜM

DİN, VAHİY VE PEYGAMBERLİK İŞİĞİNDE	
SÜNNET VE HADİS'İN MAHİYETİ	29
1. İlahî Dinler ve Peygamberliğin Lüzumu	30
2. Peygamberlik (Nübüvvet ve Risalet)	
Açısından Sünnet ve Hadisin Mahiyeti	30
3. Peygamberlerin Görevleri ve Hz. Peygamber'in	
Vazifeleri Açısından Sünnet ve Hadis'in Mahiyeti	35
3.1. Tebliğ	35
3.2. Beyan	35

3.3. Davet	36
3.4. Ta'lim	36
3.5. Tezkiye	36
4. Hz. Peygamber'in Bilgi Kaynakları Açısından Sünnet ve Hadisin Mahiyeti	46

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HADİS TARİHİ	51
1. Hz. Peygamber-Sahabe İletişimi Açısından Hadis Rivayeti	53
2. Hz. Peygamber ve Sahabe Döneminde Hadislerin Yazımı	58
3. Sünnet ve Hadisin Sahabeden Tabiiere İntikal ve Rivayeti	62
4. Tabii Döneminde Hadislerin Yazımı ve Tedvini	66
5. Sünnet ve Hadisin Yazılı Kaynaklarda İstikrar Bulması	69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SÜNNET VE HADİS'İN SÜBUTU	73
1. Hadislerin Maruz Kaldığı Tehlikeler ve Bu Tehlikeleri Gidermek için Yapılan Çalışmalar	74
1.1. Hadislerin Kaybolması	74
1.2. Hadislerin Tahammül ve Edasında Bir Eksiklik ve Yanlışlığın Olması	75
1.3. Hadislerin Uydurulması	75
2. Hadisçilerin, Hadisleri Korumak İçin Yaptıkları Çalışmalar	77
2.1. İlk Önemli Çalışmalar	77
2.1.1. Hıfz ve Zabt	77
2.1.2. Kitabet, Hadis Yazım Faaliyetleri	78
2.1.3. er-Rıhle fî Talebi'l-Hadis	78
2.1.4. Tedvin ve Tasnif Hareketi	78
2.2. İsnad Tatbiki	79
2.3. İsnad Tenkidi	81
2.4. İsnad Sistemine Göre Hadislerin Tasnifi	84
2.5. Metin Tenkidi	87

BEŞİNCİ BÖLÜM

HADİSLERİN DELALETİ	99
1. Hadis Tarihi Açısından Sünnet ve Hadisi Anlama Çabalarına Genel Bir Bakış	99

2. Sünnet ve Hadisi Doğru Anlamının	
Temel Esasları ve İlkeleri	103
2.1. İnsan/Anlayan ile İlgili Esaslar	105
2.2. Hz. Peygamber/Anlatan ve Üslubu ile İlgili	
Bilinmesi Gereken Esaslar	107
2.2.1. Dolaysız Anlatım	109
2.2.2. Dolaylı Anlatım	111
3. Hadis ve Sünnet/Anlatılan ile İlgili	
Bilinmesi Gereken İlkeler	120

ALTINCI BÖLÜM

HADİSLERİN TAHRİCİ	123
1. Hadislerin Kaynaklarını Bulma Yöntemleri	124
1.1. Birinci Yöntem	124
1.2. İkinci Yöntem	125
1.2.1. Müsnedler	125
1.2.2. Mu'cemler	126
1.2.3. Etraf Kitapları	126
1.3. Üçüncü Yöntem	127
1.4. Dördüncü Yöntem	128
1.5. Beşinci Yöntem	128
2. Hadislerin İsnadını Araştırma Yöntemi	129
2.1. Birinci Aşama	129
2.1.1. Sahabe Biyografileri	130
2.1.2. Tabakat Kitapları	130
2.1.3. Genel Ravi Tarihleri	130
2.1.4. Özel Ravi Tarihleri	130
2.2. İkinci Aşama	131
2.3. Üçüncü Aşama	132
İLERİ DÜZEY OKUMALAR İÇİN KAYNAKLAR	133
DİZİN	137

BİRİNCİ BÖLÜM SÜNNET VE HADİS KAVRAMLARI

İnsanları yoktan var eden Yüce Allah, onları başıboş bırakmamış, en büyük ihsanı akıl ve düşünce ile de yetinmeyerek, onlara vahiy ile yol göstermiştir. Vahiy bildirmek için de kendilerinden bir insan seçmiş (*istifa ve ictibâ*), seçtiği bu insan vasıtasıyla mesajlarını tebliğ etmeyi âdet (*sünnetullah*) edinmiştir. Peygamberler, bu sünnetullah gereği sadece vahiy iletmekle kalmamış, onu yaşanan bir din hâline getirmeyi görev bilmişlerdir.

Vahiy, sadece kaynağı ilahî olan soyut bir bilgidir. Bu bilgiyi yaşanan hayata dönüştürme işi, çok yönlü sosyolojik bir hadise, bir değişim ve dönüşüm işidir. Bir başka sünnetullaha göre bu değişim ve dönüşüm, birden değil, belli bir süreç dâhilinde gerçekleşir. Peygamberler zincirinin son halkasını teşkil eden Hz. Muhammed (sas.) de on üç yıllık Mekke ve on yıllık Medine hayatında böyle bir süreci yaşamış, gönderildiği toplumu da böyle bir değişim sürecinden geçirmiştir. Hz. Peygamber, bu büyük değişim sürecini –siyeri efsaneleştiren eserlerde anlatıldığı gibi–, tılsımlı yollarla değil, hayatın doğal akışı içinde, hayatın gerçeklerinden kopmayarak gerçekleştirmiş ve din kemale erdikten sonra hayata veda etmiştir.

Vahye iman etmiş insanlar için, Hz. Peygamber'in vahiy yaşanan hayata dönüştürürken, yaşadığı tecrübede, sergile-

diği örnek hayatta kıyamete kadar rehberlik edecek sayısız ilkelerin varlığı ve önemi inkâr olunamaz. Dolayısıyla, bu ilkelerin biricik kaynağı olan, Hz. Peygamber'in söz, tavır ve davranışları, başka bir ifadeyle sünnet ve hadisleri aynı zamanda İslam'ın da Kur'an'dan sonra en önemli bilgi ve uygulama kaynağı olarak kabul edilmiştir. Nitekim Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'in yaşadığı bu hayatın bizim için en güzel örnek olduğunu vurgulamış, her fırsatta Allah'a itaat ile birlikte, Resulüne itaati de emretmiş, Resulüne itaati Allah'a itaat olarak değerlendirmiştir. (Mesela bkz. 4/Nisâ', 13, 69, 80; 24/Nûr, 52; 33/Ahzâb, 71). Yine Kur'an Müslümanlara, aralarında çıkan bütûn anlaşmazlıklarda Hz. Peygamber'e başvurmayı emretmiş, onun verdiği hükme şeksiz şüphesiz teslim olmayı imanın gereği saymıştır. (4/Nisâ', 65). Kendisini sevmenin Peygamber'e tabi olmaktan geçtiğini bildiren Yüce Rabbimiz ona muhalefetin hiç kimse için iyi olmayaçağını açıkça ifade etmiştir (3/Âl-i İmrân, 31).

Hadis İliminin Temel Meseleleri adını taşıyan elinizdeki kitapta İslam'ın ikinci kaynağı olan sünnet ve hadis yukarıdaki çerçevede ele alınacaktır.

1. Sünnet ve Hadisin Sözlük Anlamları

1.1. Sünnet

Kelimelerin kökünün fiil olduğunu kabul eden dil okuluna göre, sünnet kelimesi Arapça *s-n-n* veya *senne* fiilinden türemiştir. *Senne* fiili, kılıç ve mızrağı bilemek veya (dökümde bekleterek) yeni bir şekil vermek anlamında kullanılmıştır. Bir kimsenin çamura biçim vererek kerpiç veya kiremide dönüştürmesini ifade etmek için *senne't-tîne* denir. Ancak gerek kılıç ve mızrağa, gerekse çamura verilen şeklin yeni ve orijinal bir şekil olduğu hususuna dikkat edilmelidir.

Senne fiilinin diğer bir sözlük anlamı ise dökmek ve akıtmak demektir. "*Senentu'l-mâe* = Suyu döktüm." demektir. Birinci kullanımındaki orijinallik yerine, bu kullanımında

İLERİ DÜZEY OKUMALAR İÇİN KAYNAKLAR

- Abdullhayy el-Kettâni, *er-Risâletu'l-Mustatrefe (Hadis Literatürü)*,
çev. Yusuf Özbek.
- Ahmed Naim, *Sahih-i Buhari Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*,
Ankara 1982.
- Aşıkkutlu, Emin, *Hadiste Rical Tenkidi*.
- Bigiyef, Musa Carullah, *Kitabu's-Sünne*.
- Birand, Kamuran, *Manevi İlimler Metodu Olarak Anlama*.
- Cihan, Sadık, *Uydurma Hadislerin Doğuşu ve Siyasi, Sosyo-Politik
Olaylarla İlgisi*.
- Çakan, İsmail Lutfi, *Hadis Edebiyatı*.
- _____, *Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları*.
- Dihlevi, *Huccetullâhi'l-Bâliğa*.
- Erdoğan, Mehmet, *Vahiy-Akıl Dengesi Açısından Sünnet*.
- Erul, Bünyamin, *Sahabe'nin Sünnet Anlayışı*.
- el-Gazâlî, Ebû Hamîd, *Kânûnu't-Te'vil*.
- Görmez, Mehmet, *Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanma-
sında Metodoloji Sorunu*.
- Hatîb-i Bağdâdî, *Takyidu'l-İlm*.
- Hatiboğlu, Mehmed Said, *Hadis Tedkikleri*.
- _____, *Hz. Peygamber Kur'an Dışı Vahiy*.
- Hattâbî, *Maâlimu's-Sünen*.
- İbn Abdi'l-Berr, *Câmiu Beyâni'l-İlm ve Fadlih*.
- İbn Abdisselâm, *el-İmâm fî Beyâni Edilleti'l-Ahkâm*.

- İbn Haldûn, *el-Mukaddime*.
- İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, "Sünnet" ve "Hadis" Maddeleri.
- İbnu Kayyım el-Cevziyye, *el-Menâru'l-Munif fi's-Sahîhi ve'd-Daîf*.
- İbnu'l-Cevzî, *Kitâbu'l-Mevdûât*.
- İbnu's-Salâh, *Ulûmu'l-Hadîs*.
- İmtiyaz, Ahmed, *Delâilu Tevsiki'l-Mubekkir li's-Sünneti ve'l-Hadîs*.
- İslam Ansiklopedisi*, Hadis Maddesi.
- Kandemir, Yaşar, *Mevzu Hadisler*.
- _____, *Zayıf Hadisleri Öğrenme Metodu*.
- Karafî, *el-İhkâm*.
- Kırbaşoğlu, M. Hayri, *İslam Düşüncesinde Sünnet*.
- Koç, Turan, *Din Dili*.
- Koçyigit, Talat, *Hadis İstilahları*.
- _____, *Hadis Tarihi*.
- _____, *Hadis Usulü*.
- Leknevî, Abdulhay, *Tuhfetu'l-Ahyâr bi İhyâi Sünneti Seyyidi'l-Ebrâr*.
- Makdisî, *el-Muhakkak min İlmi'l-Usul fi mâ Yeteallaku bi Eî'ali'r-Resûl*.
- Muhammed Ebû Zehv, *el-Hadîs ve'l-Muhaddisün*.
- Muhammed ez-Zir, *el-Kasas fi'l-Hadîs*.
- Muhammed Hamidullah, *Hemmâm ibn Munebbih'in Sahifesi*.
- Muhammed Sabbâğ, *el-Cânibu'l-İ'lâmi fi Hutâbi'r-Resûl*.
- Musfir Gurmullâh, *Makâyis Nakdi Mutûni's-Sunne*.
- Mustafa el-Azami, *Dirâsât fi'l-Hadîsi'n-Nebevî*.
- _____, *İlk Devir Hadîs Edebiyatı*, çev. Hulusi Yavuz en-Nemr, Abdulmu'min, *es-Sünne ve't-Teşri'*.
- Okiç, M. Tayyib, *Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler*.
- Özaşar, Mehmet Emin, *Hadisi Yeniden Düşünmek*.
- Özsoy, Ömer, *Sünnetullah –Bir Kur'an İfadesinin Kavramlaşması–*.
- Polat, Salahaddin, *Hadis Araştırmaları*.
- Râmehurmuzî, *Emsâlu'l-Hadîs*.
- Salâhuddîn İdlîbî, *Menhecu Nakdi'l-Metn 'inde Ulemâi'l-Hadîs*.
- Serinsu, A. Nedim, *Sa'lebe Kıssası –Esbâb-ı Nüzule Yeni Bir Yaklaşım–*.
- Serinsu, Ahmet Nedim, *Kur'an'ın Anlaşılmasında Esbâb-ı Nüzul'ün Rolü*.

- Sezgin, Fuad, *Buhârî'nin Kaynakları*.
- Siddîkî, M. Zübeyr, *Hadis Edebiyatı Tarihi*.
- Suleymân Nedvî, *Tahkîku Ma'nâ's-Sünne*.
- Suleymân Aşkâr, *Ef'âlu'r-Resûl ve Delâletuhâ A'lâ'l-Ahkâm*.
- Şafak, Ali, *Hukuk ve Emniyet Terimleri Sözlüğü*.
- Tahir Cezâîrî, *Tevcîhu'n-Nazar*.
- Türk Hukuk Lügati*, Türk Hukuk Kurumu Neşriyatı.
- Uğur, Mücteba, *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*.
- _____, *Hadis İlimleri Edebiyatı*.
- Yûsuf Karadâvî, *Keyfe Neteâmel maa's-Sünne*.
- ez-Zerkeşî, Hz. Â'îşe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler, çev. Bün-yamin Erul.
- Zubeyr Siddîkî, *Hadis Edebiyatı Tarihi*.

DİZİN

A

Abd ibn Humeyd 126
abdest 57, 93, 112
Abdulfettâh Ebû Gûdde 21
Abdulgâni en-Nablûsî 127
Abdullah ibn Abbâs (Hz.) 65, 69, 93
Abdullah ibn Amr ibn el-Âs 60, 69, 100
Abdullah ibn Mes'ûd 65, 69, 93
Abdullah ibn Mubârek 70, 114, 128
Abdullah ibn Ömer (Hz.) 65, 69, 110, 120
Abdullah ibn Uneys 64, 78
Abdurrahmân ibn Mehdi 26
Abdurrahmân ibn Zeyd 60
Abdurrezzâk ibn Hemmâm 71, 127
Aclûni 128
Âdem (Hz.) 21, 63
âdet 13, 16, 40, 41, 61; ~ ile ibadet 42; ~
ve ibadet ayrımı 41
adil ve zabıt raviler 129
ahad haberler 85, 89
ahiret 34, 49, 50, 96, 112, 115, 117
Ahmed ibn Hanbel 27, 60, 70, 71, 120,
124, 125, 126, 128
Âişe (Hz.) 39, 49, 65, 69, 74, 88, 93, 100,
113, 114
ak(i)l 93; ~ temel öncüllerine ters 92; ~-i
selim 91; ~ ile nakil arasında çelişki 92;
~-nakil ilişkisi 92
Ali (Hz.) 65, 69, 79, 81, 89
Âli ibnu'l-Medîni 83, 99
Alkame 78
Allah: ~-peygamber iletişimi 48; ~tan vahiy
alıp insanlığa tebliğ eden Peygamber 108;
~-ın kelâmı 20
Âmidî 41
Amr ibn Âs 65
Amr ibn Cundub 66
Amr ibn Seleme 66
Amra bint Abdurrahmân 67
anlama: ~ konusu 106; ~ yöntemi 102
anlayan 105, 106
Arabistan Yarımadası 65

Arap 19, 41, 59; ~ dili kuralları 100;
~ların hafıza ve ezber gücü 58
Arapça 14, 113, 116, 124
astronomi hesapları 110
at 93
Atâ 65
avam 113

B

Bakiyye ibn Velid 26
Basra 65, 66, 70
Batalyevsi 110
Bedir Gazvesi 54
Berâ ibn Azîb 58
beşer 31, 32
beyan ve imtisal 43, 44; ~ mahiyetindeki
fiil 43
Beyhaki 72, 127
Beyyûmî 118
bidat 16, 67, 80, 89, 132
Bigiyef, Musa Carullah 116
bilinen (*marûf*) 89
Buhara 66
Buhârî 55, 56, 60, 71, 91, 97, 115, 125,
127, 128, 130, 131
Bureyde el-Eslemî 65
Buşeyr el-Adevî 79

C

Câbir ibn Abdillâh (Hz.) 64, 65, 66, 78
cahiliye 16, 61, 93; ~ dönemi 76; ~ şiirleri
16
el-Cassâs 23
Cebraîl 36, 47, 48, 49
cehennem 49, 50, 111, 117
Cemel ve Siffin savaşları 76
cennet 49, 50, 111, 117
cerh: ~ sebepleri 131; ~ ve ta'dil 60, 67,
78, 82, 83, 84, 86, 87, 124, 131
cibilli hareketler 32, 33
Cibril 48

cihad 97, 112
Curcâni 131

Ç

Çakan, İ. Lütfi 91
çelişki görülen hadisleri cem' ve te'lif 101
çöl arabı 89

D

Dârekutni 72, 127
Dârimi 71, 119, 124, 125, 127
Dârûs-Sunne (*Sünnet Yurdu*) 53
Deccal 117
devlete başkanlık yapma 37
dil 102; ~sel/lengüistik 112
din 38
dirayet 100; ~siz bir rivayet 100; ~ ilimleri 100
Dirâyetü'l-Hadis 100
doktor 40, 101
dolaylı anlatım 109, 111; ~in en önemli üslubu 112
dolaysız anlatım 109

E

Ebü Ali Hallâd 41
Ebu Bekir (Hz.) 39, 69
Ebü Bekr ibn Hazm 67
Ebü Berze el-Eslemî 65
Ebü Dâvud et-Tayâlisti 71, 113, 125, 126, 127
Ebü Eyyüb el-Ensâri 64, 69, 78
Ebü Hamid el-Gazâli 92
Ebü Hanîfe 42, 88, 91, 101
Ebü Hureyre (Hz.) 22, 59, 60, 65, 66, 69, 93, 94, 97, 100, 114, 115, 116, 126
Ebü Huseyn el-Basri 112
Ebü İdris el-Havlanî 65
Ebü Kilâbe 66
Ebü Müsâ el-Eş'ari 65, 115
Ebü Nu'aym 67, 127
Ebü Sa'id el-Hudri 55, 59, 60, 114
Ebü Şah 60
Ebü Şâme Makdisi 41
Ebü Yalâ el-Mavsili 126
Ebü Yûsuf 27, 90
Ebü Zehra 41
Ebü Zerr 49
Ebü Zeyd el-Ensâri 65
Ebü Zur 64
Ebü'd-Derdâ 65
Ebü'l-Âliye 66
Ebü'l-Hasan el-Medâini 83
eczacı 101; ~lar 101
edâ 75
edebî tasvirler 111
edebiyat ve literatür 71
ehl-i bidat 67, 80
ehl-i fikh 90
Ehl-i Hadis 24, 69, 101, 114

Ehl-i Kitab 58
ehl-i küfür 80
Ehl-i Sünnet 67, 80
Ehlu'l-Adl ve's-Sunne 17
elçiler 56
Emevi-Haşimi mücadelesi 76
em(i)r 43; ~in gereği (*imtisâl*) 43
emrin açıklanması (*beyân*) 43
Enceşe 116
Endülüs 78
Enes (Hz.) 38, 55, 68
Enes ibn Mâlik 21, 60, 65, 66, 69, 116
Erkâm 53
Esbâb-ı Vurûd 121
Esbâbu'n-Nuzûl 121
etba-i tabiin 74
etraf 125, 126
ev 93
evlenme 41
el-Evzaî 70, 82
Eyyüb es-Sahtiyâni 66
ezan 112

F

Fahrüddin er-Râzi 41, 64
fakih 69, 89, 101; ~ler 22, 24, 25, 87, 90, 101, 111
fart-ı gaflet 86
farz: ~ ve vacib 23; ~ ve vacibin mukabili olan sünnet 21
Fâtüma bint Kays 88
el-Ferrâ 48
fikih 102; ~ Usûlü 102, 110

G

garib 85
gayb: ~ âlemi 111; ~i kıssalar 117, 118
Gazâli 41, 92, 93
genel (*âmm*) 121
giyinmek (*libas*) 121
Goldziher 59
günlük hayat 121
güvenilir 81

H

Habeşli köle 116
hacc 42, 112; ~ı emreden ayet 44
hadis 18, 34, 104; ~çiler 75, 80, 84,86; ~çilerin metin tenkidi 91; ~ edebiyatı 51, 126; ~in isnad ve metin bakımından konumu 128; ~ metinlerinde geçen garib kelimeler 101; ~ tasnifi 130; ~ uydurma faaliyeti 80; ~ uydurmak 80; ~ ve sünnet 104, 120; ~ ve sünneti anlamak 101, 104; ~ yazımını yasaklayan haberler 60, 61; ~ İlmî ve Usûlü 101; ~ istihlâk 58
Hâfiz 77
Hafsa 54
Hakem ibn Amr el-Gıfâri 65
Hâkim 21, 127

- Hâlid ibn Velid 33
 Hamidullah, Muhammed 53
 Hammâd ibn Zeyd 26
 Hanefî: ~ fakihler 23; ~ fakih ve usulcülere 89;
 ~ usulcüler 23; ~ ve Maliki mekteplerine
 mensup fakihler 90
 harfî ve lafzî mana 115
 Hasan-ı Basrî 65, 66
 hasene 96
 Hatîb-i Bağdâdî 59, 78, 131
 Hatiboğlu, Mehmed Said 59
 Hatice (Hz.) 18
 Hattâbî 113
 havas 113
 Hâzîmî 101
 Hemmâm ibn Munebbih 66, 69
 heyetler 56
 hıfz 51, 52, 77
 Hıristiyanlar 31
 Hicret 53
 hikmet 30, 36, 63, 77, 89, 100, 121
 hilafet yönetimi 76
 Hindular 61
 Hollanda Kraliyet Akademisi 124
 Horasan 65, 66, 70
 Humeydî 71
 el-Humeydî 126
 hutbeler 56, 111
 hükmen merfu haber 58
 hüsn-i hadîs 18
- I
- Irak 45, 66
 İsfahan 66
- İ
- İbn Abbâs 79, 100, 111
 İbn Abdilberr 26, 67
 İbn Adiy 68, 131
 İbn Cubeyr 68
 İbn Cüreyc 70
 İbn Ebî Hâtîm 130
 İbn Ebî Leylâ 78
 İbn Ebî Şeybe 71
 İbn Furek 91
 İbn Hacer el-Askalânî 83, 131
 İbn Haldûn 38, 39
 İbn Hanbel 97
 İbn Hazm 76, 79
 İbn Hibbân 72, 109, 131
 İbn Huzeyme 72
 İbn Kuteybe 91
 İbn Kutluboga 83
 İbn Mâce 71
 İbn Mehdî 26
 İbn Mencuye 130
 İbn Mende 115
 İbn Meş'ud 55
 İbn Mubârek 114
 İbn Mulakkîn 101
- İbn Nevfel 53
 İbn Ömer 43
 İbn Sa'd 130
 İbn Sîrîn 65, 67, 68
 İbn Şihâb ez-Zuhrî 65, 67, 70
 İbn Teymiye 115
 İbn-i Mâce 125
 İbnu'l-Cevzî 94
 İbnu'l-Medîni 100
 İbnu's-Salâh 69, 100
 İbrahim (Hz.) 63
 İbrâhîm en-Nehâî 65, 94
 İbranice 54
 el-İclî 131
 icmâ 90
 içmek (*eşribe*) 121
 ihbar 110
 İhtilâfu'l-Hadis 59, 91
 İkrime 65
 iktidâ' 19
 il ve ma'rifeti'r-ricâl 87
 ilham 48, 49, 50
 ilme'l-yakîn 89
 İlmü Dirâyeti'l-Hadis 100
 İlmü Tahrîci'l-Hadis 123
 İmrân ibn Husayn 65
 imtisâl 19
 inkita' 84, 85
 insan 13
 inzâr 36
 İsa (Hz.) 117
 İsfahan 67
 İslam: ~ beldeleri 75; ~ dininin evrenselliği
 ve ebedîliği 104; ~ geleneğinde Hz.
 Peygamber'in sözleri 9; ~ ilim tarihi 88;
 ~ medeniyeti 52; ~ merkezleri 82; ~
 Peygamberi 91, 95, 99; ~ toplumu 19,
 52, 62, 63, 77; ~ toplumunun teşekkülü
 53; ~'in ana ilkeleri 63; ~'in genel ilke ve
 esasları 91; ~'in itikad esasları 94
 İslamiyet 61, 62, 97
 ismet 35; ~ sıfatı 35
 isnad 80; ~ sistemi 67, 80, 84; ~ tenkidi
 81, 83, 84, 88; ~ uydurmak 81; ~ı
 oluşturan raviler 85
 istiare 111, 112, 116
istifa ve ictibâ 13
 istinbât metodu 102
itâ'at 19
ittibâ' 19
- K
- Kabil 21
 kadın 93; ~ erkek 95, 109
 Kâdî Abdulcebbar 38
 kadim Hind dinleri 61
 Kahire 64
 kalb 75
 kanun vaz' etmek 103
 kanunilik 19

- Karâfi 46
 Katâde ibn Dî'âme 66
 Kâtib Çelebi 100
 kaynağı ilahî olan soyut bilgi 13
 Kayravan 66
 Kelâbâzî 130
 kelam 102; ~cılar 22
 keler eti 33
 el-Kerhî 44
 kesin bilgi (*ilme'l-yakîn*) 85, 89
 kesret-i galat 86
 el-Kettânî 53, 125
 Kırbaşoğlu, M. Hayri 25
 kıssa 18, 20, 117, 119; ~lar 111, 117, 118, 119
 kıyamet 50, 111, 114, 117
 kim 104
 kime 104
 kinaye 111, 112
 kitabet dönemi 52
 kopukluk (*inkıtâ'*) 85
 kötû (*seyyie*) sünnetler 20
 Kufe 64, 65, 70, 78
 Kur'an 63, 73; ~ ve sünnetin genel ilkeleri 60; ~a arz 89; ~da geçen emir 43, 44, 109
 kurbet 34, 41, 42
 Kureyş 48
 Kuzey Afrika 66
 küfür 80, 92
- L
 lafzi yorumlama 103
 lahn 75
 lehve'l-hadis 20
 Leiden 124
 Leknevî 23
 lika 68, 81
- M
 maddi ve manevi tasvirler 111, 112
 el-Makdisî 130
 Mâlik ibn Enes 27, 42, 70, 90, 91, 124, 127
 Mâlikî usulcüler 46
 Ma'mer ibn Râşid 70
 mantuk 102
 mecaz 111, 112, 113, 114, 116; ~ın kelime anlamı 112
 Me'cuc 117
 Medine 13, 37, 43, 44, 45, 53, 56, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 70, 90, 95, 99, 102; ~ toplumu 102; ~ valisi 67; ~li 54
 mehir 89
 Mekhûl 65
 Mekke 13, 43, 53, 61, 64, 65, 66, 70, 78
 Merdud 86
 merkep 93
 el-Mervezî 44
 mescid 56
 Mescid-i Nebevi 53
 meseller 111, 119
 meşhur 27, 65, 85, 89, 90, 110, 126, 127, 130; ~ sünnete arz 89, 90
 metruk 86
 el-Mevdû'ât 96
 mevkuf 71, 84, 104
 mevzul hadisler 130
 mevzu 86
 Mısır 45, 64, 65, 66, 78
 Mikdâd ibn Esved 113
 miskin 114
 el-Mizzî 127, 131
 muallak 85
 Mu'âz ibn Cebel 49, 65, 111
 Mücâhid 65
 mu'cemler 72, 125
 Mu'dal 85
 muhaddisler 101
 muhal 92, 116
 Muhammed (Hz.) 13, 37, 63, 99, 102, 108
 Muhammed el-Beyyûmî 118
 Muhammed Gazâlî 100
 Muhammed ibn Ali 66
 Muhammed ibn Sîrîn 78, 80
 Muhammed eş-Şeybânî 94
 Munakka' ibn Husayn 76
 Munzir ibn Cerîr 20
 el-Munzirî 128
 Mursid ibn Abdillâh el-Muzeni 65
 Musannef 71, 79, 127
 Muslim 20, 60, 71, 79, 89, 91, 97, 115, 116, 119, 125, 127, 128, 130
 musned 71
 Mu'tezile 41
 Muttasil 85
 mücmel veya mübhem 43, 44
 müctehid 102; ~in şer'i-amelî hükümleri 102
 müdelles 85
 müfessirler 101
 müftû 45, 65, 104
 münker 86
 mürsel 85; ~ hadisler 130
 müstefiz 85
 mütevatir 27, 57, 85
- N
 Nâbîğa 18
 Nadr ibn Hâris 22
 Nakd-i Rical 81, 83
 namaz 37, 41, 42, 43, 57, 93, 96, 112
 ne sıfatla 104
 ne Zaman 105
 Necid 54
 Necm suresi 48
 Necran 54
 nerede 105
 Nesâî 71, 125, 127, 131

neyi 105
niçin 104
numune-i imtisal/modellenecek örnek 31
Nürüddin Heysemî 127
nübüvvet 30; ~ ve risaletin mahiyeti 29,
32; ~ ve risaletin mahiyetini doğru
olarak anlamak 31

O

orijinal lafızlar 103
Osman (Hz.) 67, 76

Ö

Ömer (Hz.) 26, 43, 45, 56, 64, 79, 88,
100
Ömer ibn Abdilazîz 43, 65, 66, 67, 79
özel (*hâs*) 121; ~ bilgi türü 20

P

padişahlık 76
Peygamber (Hz.): ~ ile sahabe arasındaki
iletişim 54, 56, 57; ~ ve sahabe
döneminde hadisleri 61; ~-sahabe
arasındaki iletişim 64; ~ döneminde
yazı hayatı 53; ~ mirası 64; ~-den hadis
alıp rivayet etme 57; ~'e ait sözlü ifade
108; ~'e şikâyet 46; ~'e vahiy kâtıblığı
yapanların sayısı 53; ~'in anlattığı
tarihi kıssalar 118; ~'in annesi 97; ~'in
eğitim-öğretim amacı 56; ~'in halleri
100; ~'in insanlık âlemine kazandırdığı
değerler 108; ~'in krallara gönderdiği
davet mektupları 111; ~'in okuma ve
yazma üzerindeki vurguları 62; ~'in
örnek davranışları 19; ~'in risalet görevi
34; ~-sahabe iletişimi 55; ~'in ruhsat
vermesi 60; ~'in sohbetinden sadece
erkeklerin yararlanması 22; ~'in somut
fiilini anlamak ve değerlendirmek 43;
~'in söz, tavır ve davranışları 14; ~'in
sözlü ifadeleri 22; ~'in sünneti 19; ~'in
üslubu 108; ~'in vefatı 64; ~'in verdiği
cevaplar 48; ~'in yaşadığı hayat 14; ~'in
yazışmaları 111
peygamber: ~'in gönderiliş sebepleri 36;
~ler zincirinin son halkası 13; ~lere
verilen en temel bilgi 47; ~lik vazifesi 44

R

Rabî' ibn Subayh 70
Râfi' ibn Hâdic 60
Râmehurmûzî 120
raviler 84, 85, 86, 87, 120, 123, 129, 131
ref' 85
rehber edinme 19
rey 38
rical ve isnad bilgisi 99
risalet alanına giren konular 39
rivayet ilimleri 99, 100
ru'yet 110, 111

S

Sâbit ibn Dahhâk 66
sağ: ~ elle yeme 33; ~ tarafa uzanıp yatma
33
sahabe 51, 53, 56, 58, 59, 62, 68, 79, 90,
126, 130; ~'nin fakihleri 93
sahabiler 56, 61
sahih 94, 128; ~ hadis 48, 60, 48, 129
Sa'id ibn Cubeyr 66
Sa'id ibn Museyyeb 65, 66
Said Nursî 113
sanat 37, 40
Sarıklı kılınan namaz 96
sarıksız kılınan namaz 96
es-Sehâvî 82, 128
semantik 101; ~ tahlil 101
senne fiili 14, 15
es-Serahsî 89
Sevde (Hz.) 113
sıdku'l-hadis 18
sıka ravi tarihleri 131
sima' 68, 81
siyah köpek 93
siyeri efsaneleşüren eserler 13
Sprenger 83
Sokrat 61
sosyolojik 13
sözlü ve yazılı rivayet 51
sözlü/şifahi kültür 62
Suffa 53, 57
Sufyân es-Sevrî 26, 70, 80
Sufyân ibn Uyeyne 26
Suleymân ibn Mihrân el-Ameş 101
Suleymân Nedvi 27
Sunen 71, 79
Sunnetullah 19
Suriye 45
Suyûtî 101, 128
sünnet 16, 21, 53, 100; ~ ve Hadis Tarihi 52;
~ ve hadisi doğru anlamak 105
sünnetullah 13
Sünnî ve Şii hadis kaynakları 124
Süreklilik 23
Süryanice 54

Ş
eş-Şa'bî 65, 66, 68, 78
Şâfi'î 42, 69, 91
Şâfiiler 44
Şâh Veliyyullah Dihlevî 34, 38, 39, 57,
58, 101
Şam 64, 65, 66, 70
şâri'/yasa koyucu 102
şazz 90
şehadet âlemi 112
şer'i delil 73
Şerif Radi 112
şeytan 49, 112
Şifâ binti Abdillâh 54

- şifahi: ~ rivayet sistemi 51; ~ söz ve rivayetler 63; ~sözlü kültür 53
- T
- tabakât kitapları 87
- Taberâni 72, 126
- tabi olma 19
- tabiplik 101
- tabiun 51, 58, 64, 66, 67, 70, 71, 74
- tabut 93
- Tâhâ Câbir Alvâni 102
- tahammül 68, 75, 81
- Tahâvî 91
- tahrif 75
- tanrısâl 31
- tarihî kıssalar 117
- tashif 75; ~ devri 52
- Taşköprüzâde 91, 101
- Tâvûs ibn Keysân 65
- Tebe-i tabiîn 51
- tebşir 36
- tedricilik (yavaş yavaş yapma) ilkesi 20
- tedvin 70, 78
- teknolojik imkânları 124
- telaffuz 92, 103
- temsili kıssalar 117
- teşbih 111, 112, 116; ~ ve temsiller 113
- teşehhüd duası 60
- tezkîr 36
- tezkiye 36, 44
- tip 35, 37, 39, 40, 101
- Tirmizî 71, 125, 127
- türbe 89; ~ hadisi 89
- U
- Ubâde ibn Sâmî 65
- Ubeyde 78
- uçursuz 93
- Ukayli 131
- Ukbe ibn Âmir 64, 65, 78
- Ummu Seleme 46
- Urve ibn Zubeyr 39, 65, 66
- usulcüler 22, 23, 25, 33, 41, 44
- Usûl-i Fıkh 102, 103
- Usve-i Hasene 19
- uyma 19
- uzlaştırma (*cem' ve te'lif*) 91
- V
- vacib 43, 44
- vah(i)y 13, 20, 38, 47, 50; ~ kâtibleri 61; ~i tebliğ eden peygamber 45; ~in nüzul ortamı 36
- el-Vâsıtî 131
- Veda: ~ Haccı 116; ~ Hutbesi 21, 57, 60
- Vehb ibn Munebbih 65
- vehm 86
- Wensinck 124
- Y
- Yahyâ ibn Ebî Kesîr 65
- Yahyâ ibn Ma'n 27
- yasak 61
- yazı yazmayı teşvik 61
- yazılı kültür 62
- Ye'cuc 117
- yemek (*et'ime*) 121
- Yemen 54, 65, 66, 70
- Yemenli Ebû Şâh 60
- Yezîd ibn Ebî Habîb 65
- Yusuf (Hz.) 20
- Yûsuf Karadâvi 40, 41
- Z
- zabt 77, 82, 83, 86, 129, 131
- Zahiri telakki 57
- zayıf ravi tarihleri 131
- ez-Zehebî 82, 130, 131
- zekât 37, 112
- Zemahşeri 114
- Zeyd ibn Sâbit 34, 54, 59, 60
- Zeyla'î 110
- Zeynep (Hz.) 113
- ziraat 35, 37, 40
- ziyade 75
- ez-Zuhri 67, 70

KÂSEDEN

- ▶ Ahmet Akbulut
 - Sahabe Dönemi İktidar Kavgası
 - Müslüman Kültürde Kur'an'a Yabancılaşma Süreci
- ▶ Çağlar Karadaş
 - Muhyiddin İbn Arabî ve Düşünce Dünyası
- ▶ Ahmet Cahid Haksever
 - Kaderin Sırrını Anlamak
- ▶ Ahmet Cahid Haksever
 - Tasavvufu Anlama Kılavvuzu
- ▶ Cemil Kutlutürk
 - Hinduizm'de Avatar İnancı
- ▶ Enbiya Yıldırım
 - Hadis Problemleri
 - Hadiste Metin Tenkidi
 - Sahih Hadis Bulunmayan Konular
- ▶ Fuad Sezgin
 - Buhârî'nin Kaynakları
- ▶ Gerlof Van Vloten
 - Emevi Devrinde Arab Hâkimiyeti, Şta ve Mesih Akideleri Üzerine Araştırmalar (çev. Mehmed Said Hatiboğlu)
- ▶ Habip Demir
 - Horasan'da Şiilik
- ▶ Hayri Kirbaçoğlu
 - Ahir Zaman İlmihali
 - Alternatif Hadis Metodolojisi
 - Destursuz Çağa Girenler
 - Ehl-i Sünnet'in Kurucu Ataları
 - Eskimez Yeni
 - İslam'ın Kurucu Metni
 - İslami İlimlerde Metod Sorunu
 - Namazların Birleştirilmesi
 - Üçüncü Yol Mukaddimesi
- ▶ Hidayet Şeklatlı Tuksal
 - Kadın Karşısı Söylemin İslam Geleneğindeki İzdeşimleri
- ▶ Hüseyin Çelik
 - Kur'an Ahkâmının Değişmesi
- ▶ İbn Kuteybe
 - Hadis Müdafası (çev. M. Hayri Kirbaçoğlu)
- ▶ İrfan Aycan
 - Mu'âviye b. Ebî Sufyân
- ▶ Joseph Schacht
 - İslam Hukukuna Giriş (çev. Mehmet Dağ - Abdulkadir Şener)
- ▶ Mahmud Esad
 - İki Cihan Devleti Arasında Hz. Muhammed (sas.) (yay. haz. Seyfettin Erşahin)
- ▶ Mahmud Esad Erkaya
 - Kur'an Kaynaklı Tasavvuf Kavramları
- ▶ Mehmet Ata Az
 - Tanrı'nın Bilenebilirliği
- ▶ Mehmed Said Hatiboğlu
 - Hz. Peygamber ve Kur'an Dışı Vahiy
 - Hadis Tedkikleri
 - İslam'ın Aktüel Değeri Üzerine 1-2
 - Kültürel Mirasımızı Tenkid Zarureti
 - Hilafetin Kureysliliği
 - İslami Tenkid Zihniyeti
 - Siyasi İctimai Hâdiselerle Hadis Münasebetleri
- ▶ Mehmet Görmez
 - Gazâlî'de Sünnet Hadis ve Yorum
 - Hadis İlminin Temel Meseleleri
 - Kalbin Erbaini
 - Metodoloji Sorunu
- ▶ Mehmet Emin Özafşar
 - Hadis ve Kültür Yazıları
 - Hadisi Yeniden Düşünmek
 - İdeolojik Hadisçiliğin Tarihi Arka Planı
 - Oryantalist Yaklaşım İtirazlar
- ▶ Mehmet Emin Maşalı
 - Gâî Yorum
 - Kaffâl eş-Şâsî'de Kur'an Yorum Anlayışı
 - Kur'an'ın Metin Yapısı
 - Kıraat İlmî
- ▶ Mehmet Akif Koç, İsmail Albayrak
 - Tefsire Akademik Yaklaşımlar 1-2
- ▶ Musa Carullah
 - Hatun (yay. haz. M. Görmez)
 - İslam Şeriatının Esasları (yay. haz. Hatice K. Görmez)
- ▶ Muammer İskenderoğlu
 - Günümüz Selefiligi
- ▶ M. A. Kirman, İ. Çapcıoğlu
 - Sekülerleşme
- ▶ Mehmet Ulukütük
 - İslam Düşüncesinde Din ve Akıl
- ▶ Mustafa Said Yazıcıoğlu
 - Mâturîdî ve Neseftî'ye Göre İnsan Hürriyeti
- ▶ M. Yusuf Gûrâya
 - Sünnetin Neliği Sorunu (çev. M. Emin Özafşar)
- ▶ Nurullah Yazar
 - Büyük Selçuklu Devleti'nde İktidar Mücadeleleri
- ▶ Nihat Ergün
 - İktisadi ve Siyasi Düşüncede Akıl
- ▶ Rudi Paret
 - Kur'an Üzerine Makaleler (çev. Ömer Özsoy)
- ▶ Selim Türcan
 - Neshin Problematik Tarihi
- ▶ Reza Arasteh
 - Aşkta ve Yaratıcılıkta Yeniden Doğuş (çev. Bekir Demirkol, İbrahim Özdemir)
- ▶ Seyfettin Erşahin
 - Tasavvufu Anlama Kılavvuzu
- ▶ Sönmez Kutlu
 - İmam Mâturîdî ve Maturidilik
 - Selefilik Fikri Arka Planı
 - Tarihsel Din Söylemleri Üzerine Zihniyet Çözümlemeleri
- ▶ Şaban Ali Düzgün
 - Allah, Tabiat ve Tarih
 - Âdem'den Öncesine Dönüş
 - Çağdaş Dünyada Din ve Dindarlar
 - Kımlıksız Hakikatlar
 - Sarp Yokuşun Eteğinde İnsan
 - Sosyal Teoloji
 - Dini Anlama Kılavvuzu
- ▶ Zerkeşî
 - Hz. Aîşe'nin Sahabeye Yöneltilti Eleştiriler (yay. haz. Bünyamin Erul)